

Hacı Firudin QURBANOV

Mikayıl Müşfiq mükafatçısı

Yaşının gənc olmasına baxmayaraq, İnsan - Kainat harmoniyasını, İnsan - Təbiət ahəngdarlığını dərinlən duyub yaşadığından, duyğularını ustad səviyyəsində sözə çevirməyi bacardığındandır ki, Mikayıl Müşfiqin (05.06.1908-06.01.1938) şeir sənəti illər, qərinalər ötüb keçsə də, tərəvətini itirmir, sevilir. Bu ahəngdarlıq o qədər güclü və munisdir ki, vulkanlı, sel-daşqınlı Təbiət onun ən yaxın dostuna, zarafət edə biləcəyi rəfiqinə çevrilir:

*Mən çəlik ürəkli bir yeni gəncim,
Dildən-dilə düşmüş hekayətim var.
Həyat nəşəsilə titrəyir içim,
Parlaq gələcəyim, nəhayətim var.*

*Bir parça atəşin, bir parça yanığın,
Qəlbim örnəyidir yanar bir dağın.
Qarşında duramaz nə sel, nə daşqın,
Təbiətlə mənim zarafətim var.*

*Sevgim mübarizə, sevgilim həyat,
Yəhərlanmış mana qanadlı bir at.
Gör nə deyir sizə, çaldığım qanat:
Hələ bundan sonra qiyamətim var.*

Həyat sevgisilə dolu olarkən, şairin dilə gətirdiyi əsrarlı haqiqətlər ritimli, tərəneli sözə, obraza, rəmzə çevrilir. Onun 1935-ci ildə qələmə aldığı həyatla vidalaşmaya yaxın ovqatlı "necə əl çəkimi?!" rədifli "Həyat sevgisi" adlı şeirindən gətirdiyimiz örnəkdə də həmin ahəngdarlığı görürük:

*Həyat dedikləri bir keşməkeşdən,
Qəlbimdə, qanımda yanar atəşdən,
Gecədən, gündüzdən, Aydan, Günəşdən,
Bu əngin fəzadan necə əl çəkimi?!*

*Ulduzlar fikrimin çıraqbandır,
Bulud səxəlinin karvandır,
Səma ki, hissini aşırıyandır,
Böylə bir səmadən necə əl çəkimi?!*

Yer səyyarəsindən görünən fəza, göylər, səma cisləri, yerin gözəllikləri Müşfiqin ilham mənbəyidir, şairin qəlbindən doğulan fikirlər sözlərin ritmik melodiyaya şəklində harmonik qəlbində vulkanik lava kimi donur, şeiro dönr.

*Şeir qəlibinə, söz qəlibinə
Əriyə-əriyə tökülən mənəm.*

Ötən əsrin yarısındakı sovet şairləri avropasentriзмli yunanlı bəşəriyyətin mənəviyyat yaradıcısı kimi təqdim ilə onların

çoxillahlı düşüncə tərzini yamsılatmağa yönələrək, ilham pərisi saydıqları Peqasa xitab etməklə, ondan şairlik qüdrəti istəmişlər. "Qanadlı at" - yunanca "Peqas" şairi ilhamı şeir yazmaq üçün göylərə qaldıracaq qüvvənin rəmzi obrazıdır.

Mikayıl Müşfiqin "qanadlı at"ı bir qədər fərqlidir. Başqa bir qanadlı at fəlkələri aşıb Ərşi-Müntəbaya yüksəlmək bacarığına malikdir. Büraç adlı qanadlı at Məhəmməd (s.ə.s.) Peyğəmbəri mərəca aparıb. Qurani-Kərimin mətləhlərində şimşək ("bərğ") sözü işlənir. "Büraç" və "bərğ" sözləri eyni tərkibdəndir, çox parıltılı, işıqlı anlamlı "bərç" sözü də eyni mənəni verir. Təəccüblü deyil ki, indi bu söz "elektrik" deməkdir.

Şimşəyin gücü dağıdıcı olsa da, şairin obrazlar sistemində humanist həyat ideali səviyyəsindədir. Təsədüfi deyil ki, Müşfiq təhsilinin dörd ilini yaşadığı məktəbin şəraitinə, 1928-ci buraxılış ilində qələmə aldığı "Pədxan" adlı şeirində bu misralar var:

*...Yeri, göyü tivrədən bir şimşək qüvvətiylə
Məni bir dağ başından harayladın, səslədin.*

İldırım təsirli poeziyanın yaradıcısı Mikayıl Müşfiq özü haqqında poetik etiraflarında illər öncəsi ilk kitabı "Küləklər"də (Azərşər, Bakı-1930) daha qabarıq söyləyib:

*Xəbər olsun hər təzəyə, hər gəncə,
İnsan çocuq, həyat ona əyləncə.
Mən gurultu qoparmığı ilk öncə
Alov gözlü şimşəklərdən öyrəndim.*

("Öyrənmiş" s.63)

İnsanın öyrənməsi və həyatında tətbiq etməsi üçün təbiət hadisələrində, fauna və floraın yaşam tərzində çox böyük örnəklər var. Bəzən cəmiyyət və ünsiyyətlərdə baş vermiş çətin anlaşılan məqamlarda "bu nə üçün belədir?" - suallarının hamısına canlı təbiətdə nümunəvi cavablar var. Filo-soflar öyrədirdi ki, həyatı təbiət hadisələri ilə bəhəngəndən öyrənmək fəlsəfənin asan metodudur.

Yeniyyət və gənclik zamanlarında adamlar həyata maraqlı bir müəmmə və ya sirli bir əyləncə kimi baxır. Həyatın gözəbəlliyi fokuslarına körpələr kimi təəccüb etməyib, fəksunu firıltaqçı kimi kəşf etməkdən ötrü onun sirrini öyrənmək istəyi həyatın mahiyyətini öyrənmək istiqamətində olan ilk addımlardandır. Hər kəsin canına vəlvələ salan, düşüncəni yerə dağıdan, məhv edən "Alov gözlü" şimşəklər də insana nələrisə, on azından gurultu qoparmığı öyrədə bilər.

*...Çünki keyifim kökdür, damağım çəğdir.
Şimşək çakdırımağa bən də hazırım.
Bulduklar başında patlayacaqdır
Könlümdə kıvrılan böyük yıldırım.*

("Bulduklar" s.59)

Göründüyü kimi, Müşfiq ildırımla şimşəyi bir-birindən fərqləndirir. Fizika elmindən öyrəndiyimiz kimi, ildırım atmosferdə qığılcımlı, səma ilə yer arasında kiçik göy gurultusu və şimşək müşaiyyəti olunan elektrik boşalmasıdır. Boşalmada cərəyanın şiddəti 500 min amper, gərginlik isə 10 milyard volt ola bilər. İldırımın işığı parlaq və gözqamaşdırıcıdır, öyrə xətlərə bir neçə km gedir, çoxlu qollar bölünür ki, bu da şimşək adlanır. Şimşək bir buludun bazası

Müşfiq - şimşək

İlo yer arasında, iki bulud arasında və ya bir bulud içində elektrik boşalarkən yaranan qırıq xətt formasındakı müvəqqəti işıqdır. Havada olan su buxarı kondensasiya etdikdə və yuxarı qalxan hava axını kondensasiya etmiş həmin damcılardan içərişindən sürətlə keçdikdə onları parçalayır, müsbət və mənfi ionlara ayırır. Həmin ionlar buludun müxtəlif sahələrinə yığıldıqda qüvvətli elektrik sahələri əmələ gəlir. Bir buludun müsbət (və ya mənfi) qütbü ilə digər buludun mənfi (və ya müsbət) qütbü və ya yer arasında gərginlik müəyyən həddə çatanda havada deşilmə baş verir. Bu zaman buludda olan mənfi yüklər yerə, yerdə olan müsbət yüklər isə buluda tərəf axmağa başlayır. Sürətli axın zamanı güclü parıltı (şimşək) görünür və gurultu səsi eşidilir. Gurultu havanın sürətli genişlənməsi və partlayışı nəticəsində baş verir. Yerlə göyün birbaşa rabitəsi zamanı, həm də mühitdə bir təmizlənmə prosesi də gedir.

Qurani-Kərimin mətləhlərində "şimşək" və "işıq" anlamlı "bərğ" sözü Əl-Bəqərə surəsinin 18-19-cu ayələrində hər iki mənada işlənib:

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

أَوْ كَصَيِّبٍ مِّنَ السَّمَاءِ فِيهِ ظُلُمَاتٌ

وَرَعْدٌ يَّجْعَلُونَ أَصَابِعَهُمْ فِي آذَانِهِمْ

(‘Aw Kaşayyibin Mina As-Sama’i Fihi Zulumatun Wa Ra’dun Wa Barqun Yaj’aluna ‘Aşabi’ ahum Fi ‘Adhanihim Mina Aş-Şawa’iqi Hadhara Al-Mawti Wa Allahu Muhiṭun Bil-Kafirina)

Məal:

Onların (münafıqların) halı (qaranlıq gecədə) od yandıran şəxsin halına bənzər. Od (yanıb) ətrafındakıları işıqlandırdığı zaman Allah onların işığını keçirir və özlərini zülmət içərisində qoyar, (artıq heç nə) görməzlər.

يَكَادُ الْبَرْقُ يَخْطَفُ أَبْصَارَهُمْ كَلَمَّا

أَضَاءَ لَهُمْ مَشَوْا فِيهِ وَإِذَا أَظْلَمَ

عَلَيْهِمْ قَامُوا وَاَوْ شَاءَ

اللّٰهُ لَذَهَبَ بِسَمْعِهِمْ وَأَبْصَارِهِمْ

إِنَّ اللّٰهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

(Yakudu Al-Barqu Yakhtafu ‘Abşarahum Kullama ‘Ada’a Lahum Mashaw Fihi Wa ‘Idha ‘Azlama ‘Alayhim Qamu Wa Law Sha’ Allahu Ladhahaba Bisam’ihim Wa ‘Abşarhim ‘Inna Allaha ‘Ala Kulli Shay’in Qadirun)

Məal:

Yaxud (o münafıqlar) qaranlıqlarda göy gurultusu və şimşəklə səmadan şiddətlə yağan yağışa düşmüş kimsələrə bənzərlər ki, ildırımın səmindən ölmək qorxusu ilə barmaqlarını qulaqlarına tıxayırlar. Halbuki Allah kafirləri (Öz elmi, qüdrəti ilə) ehtiva edəndir (Onun əlindən əsla qaçıb qurtara bilməzlər).

(Məal mərhum akademiklər Ziya Bünyadov və Vəsim Məmmədəliyevindir).

Klassik divan şeirində şimşək "bərğelame" - işıqlı şimşək şəklində işlənib. Hafiz Şirazin divanındakı 102 sayılı qəzəldəki bir beytdə olduğu kimi:

کارم بدان رسید که همراز خود کنم

هر شام برق لامع و هر بامداد باد

Tərcüməsi: *İşlərim o hala gəlib çatıb ki, hər gecə işıqlı şimşəyi və hər səhər küləyi özümə sirdaş eləmişəm.*

Şimşəyin rəmzi mənası nədir? Niyə Müşfiq şüuraltı olaraq bu təbiət hadisəsini özünün xarizmatik obrazı kimi seçib? Bir sıra qədim xalqların təsəvvürüycə, İlahidən insana ötürülən sistemli bilik səs (ildırım), yazı (şimşək) şəklində meydana gəlir. Şimşək çaxması yaradan və dağıdan obrazının qovuşuq rəmzidir. Qədimlərdə şimşəyi əjdaha, insanların ruhunu yerdən yıqıb əbədiyyətə aparan qüvvə kimi təsəvvür ediblər. İldırım vuran yerlər müqəddəs məkan sayılıb. İldırım vurub sağ qalanlar isə seçilmişlərdən hesab olunur.

Əbdür-Rəzzaq Kaşaninin "İstilahatə-sufiyyə" adlı kitabında qeyd olunur ki, şimşək irfan istilahında öncə insana zahir olan nur, əks olunan işıqdır. Sonrakı mərhələ insanı İlahinin qatına yüksəltmək mənası daşıyır. Bu anda vəcd meydana çıxır. Görünməyəni görmək, duyulmayı duymaq vərdişləri meydana gəlir.

Gediriz.

Gediriz.

Getməyir, uçuruz.

Uçuruz.

Uçmayıb, bir şimşək olub da axırız.

Şimşək - Şair paralelini ömrünün məramı kimi yaşayıb, bədii müstəvidə reallaşdıran Müşfiq həyat gerçəkliklərindən yüksəkdə durur, təbiətlə həmahəng yenilməz ruhunun təranələrinin əbədiliyini özü də aydın duyur. "Bulud qarşısında" adlı şeiri müxtəlif nəşrlərdə illəri məlum olmayan şeirlər içində verilsə də, məzmunundan şairin başının üstünü qara buludların qatıldığı zamanlar, yəni 1937-ci ilin may-iyun ayları arası yazılıb.

*Nə qaplamısən göyü, sən ey bulud, xıncə-xınc?!
Nədir ildırımında bu gurultu, bu çaxınc?!
Qaranlıqda sıyrılan hər şimşəyin bir qılınc,
Yetər, çaxma ey bulut,
Mənə bir kədər sükut!*

* * *

*Həyəcan az deyildir onsuz da, içərimdə,
Bu gənc fikirlərimdə, bu körpə hissələrimdə.
Səndən umacağım yox, dolayıb üzərimdə,
Yetər, çaxma ey bulut,
Mənə bir kədər sükut!*

* * *

*Düşün, uzun qissədir bu gəncliyin qissəsi,
İstəməm gurultunu, mənəm səsəm mis səsi,*

Şimşək - Şair
paralelini
ömrünün məramı
kimi yaşayıb,
bədii müstəvidə
reallaşdıran
Müşfiq həyat
gerçəkliklərindən
yüksəkdə durur,
təbiətlə həmahəng
yenilməz
ruhunun
təranələrinin
əbədiliyini özü
də aydın duyur.

*Nə bir qüvvət qayğısı, nə bir həyat qüssəsi,
Yetər, çaxma, ey bulut,
Mənə bir kədər sükut!*

* * *

*Dolaşma baş ucumda, bir qara qüvvət kibi,
Aydın yoluma çıxma, bir dərin zülmət kibi,
Güclüyəm, dəhşətliyəm mən əbədiyyət kibi,
Yetər, çaxma, ey bulut,
Mənə bir kədər sükut!*

İnsan göylə yer arasında yaşayır, ruhu göylərdən gəldiyi üçün fəzaya yüksəlir, bədəni torpaqdan yarandığı üçün yerə gəlmülür. Bütün ömrü boyu əsrarəngiz göylərdən nicat umur, sevəndə, seviləndə, sevinəndə ruhu qanadlanıb pərvaz edir, həmişə oralara can atır. Göylə yerin təması anından isə; ildırımın, şimşəyin çaxışından, tufandan, borandan, gur selləmə yağışdan, qar çovğunundan qorxur, üşənir, üşüyür, daldalanmağa yer axtarır. Tufanlarda keçən ömrün sükut anlarına ehtiyacı olur. Bu elə səsizlik məqamıdır ki, anbaan həyatın hesabı gedir, günah-savab ölçüləri adamın işlədiyi xeyir-şər əməllərini, unuduqlarını yadına salır. Fərd şüuraltı olaraq özünü ilahinin qaçılmaz imtahanına hazırlayır.

*Cavan ömrüm bir mum kimi sönərkən,
Yüksəklərdən alçaqlara enərkən,
Əməllərim bir səraba dönərkən,
Çakıb verdim şimşəklərə ömrümü.*

("Qoşma" s.54)

İllər öncəsi öz taleyinin sonuclanmasını bəsiyyət gözüylə görəndə şair, şimşəklərdən aldığı gücü dünya həyatını tərək edərəkən yəni təbiətə qaytarmağı qərarlaşdırır və bunu ilk kitabının səhifəsində nəşr etməklə ruhi rahatlıq tapır. Şimşək kimi anı dünya həyatı yaşayıb əbədiyyət qazanmanın sirləri Mikayıl Müşfiqə genetik informasiya kimi ötürüldüyündəndir ki, onun hər bir misrası bu gün yazılıbmış kimi canlıdır.